

Тема 6. ПРАВОПИС ПРИСЛІВНИКІВ. СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПРАВОПИСУ РІЗНИХ ЧАСТИН МОВИ.

Питання теми:

1. Правопис прислівників.
- 2.

Разом пишуться:

1. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: віднині, відте-пер, донині, дотепер, забагато, надалі, задовго, занадто, навічно, набагато, отак, надо-вго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, негаразд, невтямки, отам, підтюпцем, по-всюди, подекуди, позаторік, потроху, утричі, якнайкраще.

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізнити сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: від сьогодні, до завтра, на потім (не відкладайте цього на завтра, на потім), за багато, на багато (порівняйте: забагато гуляєш і за багато років уперше приїхав; стало набагато легше й зал на багато місць), на добраніч.

2. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: безвісті, безпере-станку, вбік, ввечері, вволю, вголос, вгорі, вдень, взимку, взнаки, відразу, вкрай, вкупі, внизу, впам'ятку, вперед, впереміж, впереміш, вплач, впору, враз, вранці, врешті, врівень, вряд, врозкид, врозсип, всередині, вслід, всмак, доверху, довіку, доволі, догори, додому, до-низу, доценту, заміж, заочі, за північ, зараз, зарані, засвітла, збоку, звіку, згори, ззаду, знизу, зразу, зранку, зрання, зроду, набік, наверх, наверху, навиліт, навідліг, навідріз, набік, наверх, наверху, навиліт, навідліг, навідріз, навіч, надвечір, надворі, назад, назахват, наздогад, назустріч, нараз, наостанок, напам'ять, напереваги, наперед, нарівні, напереріз, напівдорозі, напоказ, наполовину, насилу, наприклад, напролом, наспід, наспіх, насторожі, наяву, обік, обіч, одвіку, опівдні, опліч, побіч, поблизу, повік, позаду, поруч, поряд, посередині, спереду, убік, убрід, уголос, угорі, угору, удень, украй, укупі, улад, уплач, уперек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урозкид, урозліт, урозсип, урозтіч, усередині, услід, усмак, ушир.

3. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленним) при-кметником: віддавна, вкрай, востаннє, вручну, догола, допізна, замолоду, заново, звисока, злегка, зліва, знову, зрідка, напевне, нарівні, нарізно, нашвидку, помалу, помаленьку, по-тихеньку, сповна, спроста, сп'яну.

4. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: вдвоє, втрое, вчетверо; вперше, вдруге, втретє; надвоє, натрое, начетверо; удвох, утрох; учотирьох; водно, заодно, поодинці, спершу

5. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з займенником: внічию, втім, навіщо, нащо, передусім, почім, почому, але: до чого, за віщо, за що та ін. в ролі додатків.

6. Складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: вдосвіта, вподовж, завбільшки, завглибшки, завдовжки, завчасу, завширшки, зна-двору, навздогін, навзнак, навсидьки, навколо, навкруги, навкулачки, навмисне, навпаки, навперейми, навприсядки, навпростець, навряд, навскач, навскіс, навкоси, навсправжки, навстіж, навіткача, наздогін, наосліп, напоготові, позавчора, позаторік, попідтинню, спідлоба.

7. Складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): босоніж, водностаць, ліворуч, мимоволі, мимоїздом, мимохідь, мимохіть, насамперед, натщесер-це, нашвидкуруч, обабіч, обіруч, очевидно, повсякчас, праворуч, привселюдно, самохіть, стрімголов, тимчасово, чимдуж, чимраз.

8. Складні прислівники, утворені сполученням часток аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- із будь-якою частиною мови: абикуди, абияк, аніскільки, анітрохи, аніяк; дедалі, деколи, деінде; чи-мало; щовечора, щогодини, щодня, щоденно, щомісяця, щомога, щонайдовше, щонайкра-ще, щонайменше, щоночі, щоправда, щораз, щоразу, щороку, щосили, щохвилини (але: дарма що, поки що, тільки що, хіба що, чи що); якомога, якраз, якнайбільше, якнайдужче, якнайдовше та под.

Примітка. Слід відрізняти прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо.

Порівняйте:

Він повернув убік. — Ударив у бік.

Спочатку це не було ясно. — З початку розмови вони зрозуміли вашу думку.

Прочитай вірш напам'ять. — На пам'ять він подарував мені книжку.

Всередині щось дуже заболіло. — Це правило шукай в середині розділу.

Зауважую вам востаннє. — Вони постукали в останнє вікно.

Ми чуємо це вперше. — Зайдемо в перше село.

У нас чимало є досягнень. — Чи мало вам допомагали?

Ми теж виступали на зборах. — Він говорив те ж, що і я.

Якось воно уже буде. — Як ось і Марко на поріг.

Окремо пишуться:

1. Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (при-кметник, займенник, числівник): без відома, без кінця, без краю, без ліку, без сліду, без сумніву, без упину, в нагороду, в позику, до вподоби, до гурту, до діла, до загину, до краю, до ладу, до лиха, до міри, до пари, до побачення, до речі, до сих пір, до смерті, до сьогодні, за кордон, за рахунок, з-за кордону, з краю вкрай, з розгону, на бігу, на вагу, на весну (але навесні), на вибір, на віку, на диво, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на поруки, на радість, на світанку, на славу, на сміх, на ходу, на щастя, під боком, під силу, по закону, по суті, по черзі, у вигляді.

2. Словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) або двох прийменників: від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу.

3. Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з узгоджува-ного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: другого дня, таким чи-ном, темної ночі, тим разом, тим часом.

4. Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (се-реднього) роду: в основному, вцілому.

5. Прислівники, утворені сполученням прийменника по зі збірним числівником: по двоє, по троє, по четверо тощо.

Пишуться через дефіс:

1. Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника по та закінчення -ому або (-к)и: по-батьківському, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-нашому, по-своєму, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-українськи; також по-латині.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після по-: по-демократичному.

2. Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника по від порядкових числівників: по-перше, по-друге, по-третє.

3. Неозначені складні прислівники з частками будь?, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-: аби-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куди-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь.

4. Складні прислівники, утворені з двох прислівників: вряди-годи, десь-інде, десь-інколи, сяк-так та ін.

5. Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними:

будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як.

Правопис складних прикметників

Разом пишемо:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, писаних разом: електросиловий (електросіла), залізобетонний (залізобетон), лісостеповий (лісостеп), м'ясозаготівельний (м'ясозаготівля), радіофізичний (радіофізика), самохідний (самохід), теплообмінний (теплообмін), чорноземний (чорнозем);

б) складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгодженого з ним прикметника: загальноосвітній (загальна освіта), легкоатлетичний (легка атлетика), мовностильовий (мовний стиль), народногосподарський (народне господарство), народнопоетичний (народна поезія), первіснообщинний (первісна община), правобережний (правий берег), сільськогосподарський (сільське господарство), східнослов'янський (східні слов'яни);

в) складні прикметники з другою віддієслівною частиною: волелюбний, деревообробний, карколомний, машинобудівний.

Примітка. Прикметники з другою префіксальною віддієслівною частиною пишемо через дефіс: вантажно-розвантажувальний, контрольно-вимірювальний;

г) складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: важкохворий, внутрішньозаводський, загальнодержавний; так само й ті, в яких другим складником є дієприкметник: вищезгаданий, нижчепідписаний, новоутворений, свіжозрубаний, але трохи вище зазначений (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, здебільшого зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з

наступним прикметником або дієприкметником: абсолютно сухий, вільно конвертований, діаметрально протилéжний, послідовно миролюбний, різко окреслений, суспільно корисний, суспільно необхідний, хімічно зв'язаний.

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишемо разом із цим прикметником: видовженотупоконічний, короткогрушоподібний, округляйцеподібний;

г) складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне змістове навантаження передає останній прикметник, а попередні лише звужують, уточнюють його. Такі прикметники здебільшого мають термінологічне значення: вузькодіалéктне (мовне явище), грудочеревна́ (перепона), давньоверхньоніме́цька (мова), двовуглекі́слий (газ), лінгвостилі́стичні (особливості); також — глухоні́мий, сліпоглухоні́мий;

д) складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: двадцятиповерховий, семиразовий, стовідсотковий, стотонний, двохсотдвадцятип'ятирічний, але 225-річний;

е) складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема ті, які виражають відношення родової ознаки до видової); поперечношліфувальний (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишемо:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, писаних із дефісом: ві́ще-президéнтський (ві́ще-президéнт), дízель-мото́рний (дízель-мото́р), соці́ял-демократі́чний (соці́ял-демокра́т), у́нтер-офіце́рський (у́нтер-офіце́р), член-кореспонде́нтський (член-кореспонде́нт).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворено від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставимо: Москв́а-ріка́ — москворі́цький;

б) складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: аграрно-сировінний, державно-монополістичний, електронно-обчислювальний, культурно-технічний, лісопільно-стругальний, масово-політичний, мовно-літературний, навчально-виховний, науково-технічний, озérно-лісовий, плóско-опу́клий, постачально-збутовий, свердли́льно-довба́льний, суспільно-політичний, столярно-механічний; а також узвичаєні: всесві́тньо-історі́чний, літерату́рно-мисте́цький, наро́дно-візвольний, підзо́листоболóтний тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник і: аграрний і сировінний, навчальний і виховний тощо;

в) складні прикметники, першу частину яких закінчують -ико (-іко, -їко): героїко-романтичний, історіко-культурний, механіко-математичний, політико-економічний, фізико-географічний;

г) складні прикметники з першою частиною військово-, воєнно-: військово-морський, військово-спортивний, воєнно-історичний, воєнно-стратегічний.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники військовозобов'язаний, військовополонений пишемо разом;

г) складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорюрідна з другою частиною й приєднана до неї за допомогою сполучного звука о або е: віно-горілчаний, м'ясовівняний, м'ясо-молочний, крохмале-патоковий.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові нові терміни, пишемо разом: голоwonogi, грудочеревна (перепона);

д) складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: блакiтно-синій, гіркуvато-солоний, кисло-солодкий, молочно-білий, сіро-голубий, темно-зелений, червоно-зелено-синій, але жовтогарячий, червоногарячий (окремі кольори);

е) складні назви проміжних сторін світу: південно-східний, північно-західний; норд-остівський;

є) складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: 20-річний, 10-поверховий.

Правопис складних прийменників, сполучників, часток

1. Разом пишуться:

а) Складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною мови: внаслідок (унаслідок), вповодж (уповодж), замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо.

б) Складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: задля, заради, навпроти, окрім, поза, поміж, понад, поперед, посеред, проміж.

2. Через дефіс пишуться складні прийменники з початковими з-, із-: з-за (із-за), з-над, з-перед, з-під (із-під), з-поза, з-поміж, з-понад, з-попід, з-посеред, з-проміж.

3. Окремо пишуться прийменникові сполуки у(в) разі, під кінець, під час, що ж до.

Сполучники

1. Разом пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: адже, аніж, втім, зате, мовби, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, ніж, отже, отож, притім, притому, причім, причому, проте, себто, тобто, цебто, щоб, якби, якщо; також слова: абощо, тощо.

***Увага.** Сполучники зате, проте, щоб, якби, якщо, які пишуться разом, треба відрізняти від однозвучних самотійних слів, що пишуться з прийменниками за, про та частками би, як окремо. Так, сполучники зате, проте можна замінити одним із протиставних сполучників а, але, однак, тоді як прийменники за, про та вказівний займенник те такій заміні не підлягають.*

Хоч не застав Івана дома, зате пройшовся; але: За те оповідання його похвалили.

Сполучник щоб легко відрізнити від займенника що з часткою б, оскільки на займенник що виразно падає наголос.

Сказав, щоб усі прийшли; але: Що б ви сказали, калі б я не приїхав?

Сполучники якби, якщо можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника як із часткою би та займенника що за допомогою контексту, бо на прислівник як завжди падає логічний наголос.

Якби тут був мій товариш!; але: Як би краще виконати завдання!

Якщо хочеш, допоможу тобі; але: Як що трапиться, нарікай на себе.

2. Окремо пишуться:

а) Сполучники з частками б, би, ж, же: або ж, адже ж, але ж, а як же, бо ж, коли б, коли б то, отже ж, хоча б, хоч би.

б) Складені сполучники: дарма що, для того щоб, замість того щоб, з тим щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тимчасом як, тому що, у міру того як, через те що й под.

3. Через дефіс пишуться сполучники отож-то, тим-то, тільки-но, тому-то.

Частки

Розрізняють словотворчі частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (хай, би та ін.).

А. Словотворчі частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Разом пишуться:

а) Частки аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): абищо, абияк, аніскільки, анітрохи, анічогісінько, аніяк, дедалі, деколи, декотрий, дещиця, дещо, чималенький, чимало, щовечора, щогодини, щоденник, щодня, щодоби, щодуху, щонайкращий, щоправда, щоразу, щосили, якби, якнайшвидше, якомога, якщо та ін.

б) Частки би (б), то, що в складі сполучників: щоб, якби, немовбито, нібито, абощо, і частка же (ж) у складі стверджувальних часток авжеж, атож

в) Частка -ся (-сь) у зворотних дієсловах: будується, наївся (наївсь).

г) Частка -сь у складі займенників і прислівників: котрийсь, котрась, котресь, якийсь, якась, якесь; дець, колись, хтось, щось.

д) Частка не, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; негасимий, незліченний, невинний, невсипущий, негайний, ненависний, ненастанний, непохитний, нестямний; невдовзі, невинно, невинно, незабаром, непорушно, несамовито, неказанно.

З дієсловами не пишеться завжди окремо, крім тих, що без не не вживаються: неволити, незчутися, ненавидіти, нестямитися, і тих, яким частка не надає нового значення: нездужати (хворіти), непокоїтися (хвилюватися), неславити (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка не може писатися й окремо: не здужати (не змогти), не славити (не прославляти).

е) Частка не в складі префікса недо-, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і предметах у неповній мірі: недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовиконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недорослий, недочутий; недобиток, недоїдок, недокрів'я, недолік, недоліток, недорід, недостача, недосяжність, недотеп, недоторканність, недоук. Якщо частка не виступає для

заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом до, вона пишеться з таким дієсловом окремо: він недочував, але: Він не дочув моїх слів.

є) Частка не з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з не означають одне поняття: невміння, неволя, неврожай, недоля, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрий, незбагненний, немалий, неписьменний, несміливий; неабихто, неабиякий; невдогад, невже, невпам'ятку, невтямки, негадано, недалеко, дарма, недурно, нехотя, а також незважаючи на ..., неважаючи на ..., немов, неначе.

Примітка. Частка не пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою ні, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: далеко, зовсім, аж ніяк: Ні до чого не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогади;

ж) Частка не з дієприкметником, якщо він є означенням до іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: незакінчена праця, нез'ясовані питання, нержавіюча сталь, неспростовані факти.

з) Частка ні з займенниками, якщо вона не відокремлена від дальшого займенника прийменником, і з прислівниками: ніхто (нікого), нічий (нічий), ніщо (нічого), ніякий (ніякому); ніде й ніде, нізачо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи й ніколи, нінащо, ніскільки, нітрохи, ніяк.

2. Окремо пишуться:

а) Частка що в сполуках дарма що, тільки що, хіба що, що ж до.

б) Частка то в експресивних сполученнях що то за, що то, чи то, які виконують функції підсилювальних часток.

в) Частка не зі словом, з яким вона не становить єдиного поняття, а є лише запереченням: Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання. Але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи.

г) Частка не при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на -но, -то й дієприслівниках: не може не бачити, не підходячи ближче, не поспішаючи; Ні вітерець не війне, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлогу не вимито.

д) Частка не з прикметниками у функції присудка, якщо часткою не заперечується ознака, виражена даним словом: Ця річка не широка (заперечення), але: Ця неширока річка впадає в Дніпро (одне поняття).

Примітка. Якщо між не й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе є (був, була тощо), частку не слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку не треба писати разом: Цей будинок не старий (не є старий); але: Цей будинок (є) нестарий (тобто відносно недавно збудований).

е) Частка не з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист.

є) Частка не з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не інакше, не так; не при..., не на...; не то... не то; також не раз.

ж) Частка не з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, які пишемо через дефіс: не дуже, не зовсім, не цілком; не від того, не досить, не можна, не треба; розмовляють не по-нашому.

з) Частка ні, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: ні живий ні мертвий, ні кроку далі, ні на макове зерно, ні пава ні гава, ні риба ні м'ясо, ні се ні те, ні сюди ні туди, ні так ні сяк.

и) Частка ні, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба.

і) Частка ні в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: ні в кого, ні до кого, ні з ким, ні до чого, ні за що й ні на що (з різними значеннями), ні на якому.

3. Через дефіс пишуться:

а) Частки бо, но, от, то, таки, коли вони виділяють значення окремого слова: іди-бо; давай-но; тільки-но; так-от, як-от; отакий-то, стільки-то, тим-то, якось-то; важкий-таки, все-таки, дістав-таки, так-таки.

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: скільки ж то (написано), чим би то (втішити).

Примітка 2. Частка таки пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: Він таки забіг до друга.

б) Компоненти будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна- й под. у складі займенників і прислівників

Правопис складних слів

Складні слова створюються складанням двох або більше основ:

за допомогою сполучних голосних **о** або **е** місяце+хід, праце+здатний, паро+плав, світло-голубий
без сполучних голосних п'яти+річка, півяблука, всюди+хід, хліб-сіль, повсяк+денний, напів+провідник

Складні слова пишуться разом або через дефіс.

Разом пишуться слова, утворені від підрядних словосполучень (у яких від одного до іншого слова можна поставити питання):зелений (як довго?)
вічно- вічнозелений,

перекоти (куди?) через поле- перекотиполе,

будова (яка?) нова- новобудова,

будує (що?) машини- машинобудівний

Як виняток пишуться через дефіс складні географічні назви, перша частина яких вказує на сторону світу: Південно-Китайське море, Західно-Сибірська низовина.

Якщо перша частина складного прикметника- це прислівник, то він може писатись і окремо. Це залежить від того, наскільки цей прислівник наголошений, наскільки він самостійний: вищезазначений і вище зазначений, давновідомий і давно відомий.

Через дефіс пишуться складні слова, утворені від сурядних словосполучень (у яких всі слова рівноправні, їх можна з'єднувати повторюваним сполучником і: і

червоний і білий- червоно-білий; і ніжний і рожевий- ніжно-рожевий; і південний і західний- південно-західний.

Але разом пишуться червоногарячий, жовтогарячий, хитромудрий, зловорожий, глухонімий.

Через дефіс пишуться складні слова, утворені повторенням тих самих, синонімічних або антонімічних слів: рано-вранці, більш-менш, сам-один, година-дві, день-два, видимо-невидимо, тишком-нишком, без кінця-краю.

Але якщо повторюється те саме слово в різних відмінках, то таке словосполучення пишеться окремо: кінець кінцем (називний+орудний відмінки), нога в ногу, раз у раз (називний+знахідний відмінки).

Через дефіс пишуться такі складні слова іншомовного походження, як вакуум-апарат, соціал-демократ, прем'єр-міністр, блок-схема, унтер-офіцер, генерал-майор, пап'є-маше, віце-президент, яхт-клуб.

Але разом пишуться складні слова з такими загальноживаними початковими частинами, як авіа-, авто-, відео-, фото-, аудіо-, теле-, аеро-, агро-, стерео-, кіно-, електро-, мікро-, радіо-: аерофлот, аудіоплеєр, кіномеханік, радіотовари, фотопослуги, телевізор, відеомagnetофон.

Слова із частинами напів- і пів-

Частини напів- і пів- у значенні "напів" завжди пишуться разом: напівтемрява, напівсон, півфабрикат, півовал.

Частина пів- у значенні "половина" також звичайно пишеться разом: піввідра, півроку, півлітра, піввіковий, півкроку, півхлібини.

Складноскорочені слова і графічні скорочення

Складноскорочені слова, утворені з початкових букв або звуків, пишуться (незалежно від написання словосполучення) з великої букви: гідроелектростанція - ГЕС, спільне підприємство - СП, науково-технічна революція - НТР.

Великими словами пишуться і складноскорочені слова, утворені від іншомовних словосполучень: ЮНЕСКО, НАТО, УЕФА, ТАСІС.

Проте малими словами пишуться такі слова, як вуз, загс, дот.

Якщо складноскорочені іменники, утворені від іншомовних словосполучень, відмінюються, то закінчення біля них дописується малими буквами: ТАСІС-ТАСІСа- ТАСІСу- ТАСІСом.

У складноскорочених словах, утворених іншими способами, всі частини пишуться з малих букв: районний виконавчий комітет - райвиконком, завідуючий господарством - завгосп.

Але власні складноскорочені назви пишуться з великої букви: Мінюст, Держарбітраж України.

На відміну від складноскорочених слів графічні скорочення читаються повністю.

Напр., графічне скорочення 1996рік читається, як одна тисяча дев'ятсот дев'яносто шостий рік.

Слова на письмі завжди скорочуються на приголосній букві; у кінці графічних скорочень завжди ставиться крапка: наприклад- напр., до нашої ери- до н.е., область- обл., рік (або року)- р., острів-о., телефон- тел. (або т.).

Крапка не ставиться при скорочених назвах мір: 100кг, 18хв, 3мкф, 40км.

Не ставиться крапка і між подвоєними буквами, що вказують на множину: ІІІ - Хвв., 1941-45рр., пп. (панове) Мар'ялов і Маторгуєв.

Якщо в графічному скороченні залишаються початок і кінець слова, то на місце пропущених букв ставиться лише через дефіс (без крапки): район - р-он; видавництво - вид-во.

Завдання для самоконтролю

Вправа 1. Записати прислівники у три стовпчики: 1) які пишуться окремо; 2) які пишуться через дефіс; 3) які пишуть разом.

Над\мір, на\певне, в\подовж, на\біс, на\вскоси, в\голос, що\дня, казна\де, на\захват, на\вкулочки, у\чотирьох, у\стократ, насам\перед, над\мір, з\гарячу, у\низ, у\ночі, стрім\голов.

Ключ. Підкресліть у кожному слові останню букву - прочитаєте першу частину прислів'я "... які люблять твоїх ворогів".

Вправа 2. Запишіть у дві колонки слова: 1) які пишуться через дефіс; 2) які пишуться разом.

Унтер\офіцер, вакуум\апарат, соціал\демократ, само\хід, ячміно\житній,
вербо\ліз, кисло\солодкий, овоче\сховище, єдино\початок,
олійноково\слобідський, м'ясо\молочний, право\бережний, обл\виконком,
учитель\фізик, південно\східний, олійно\екстракційний, дизель\мотор,
віце\призедент, воле\любний, індо\китайський, радіо\фізичний, яйце\подібний,
історико\культурний, розтяг\стиск, їдальня\зимівниця.

Ключ. Підкресліть першу букву - прочитаєте народну мудрість.

Вправа 3. Запишіть іменники у дві колонки: 1) які пишуться разом; 2) які пишуться через дефіс.

Індо/китай, руко/пис, блок/система, життє/пис, екс/чемпіон, зюйд/вест,
авто/страда, верто/літ, дизель/поїзд, ін/новація, інженер/механік, єдино/початок,
їжачок/лісовичок.

Ключ. Підкресліть першу букву - прочитаєте другу частину вислову Шерлока Холмса: "Найдосконаліший мозок..."